

Dizajn plakata, knjiga i časopisa Mihajla Arsovskog

Potkonjak, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Graphic Arts / Sveučilište u Zagrebu, Grafički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:216:536214>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-19**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Graphic Arts Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
GRAFIČKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

Sara Potkonjak

Sveučilište u Zagrebu
Grafički fakultet

Smjer: Dizajn grafičkih proizvoda

ZAVRŠNI RAD

DIZAJN PLAKATA, KNJIGA I ČASOPISA MIHAJLA ARSOVSKOG

Mentor:
izv. prof. dr. art. Vanda Jurković

Student:
Sara Potkonjak

Zagreb, lipanj 2021.

Rješenje o odobrenju završnog rada

SAŽETAK

Tema završnog rada je predstavljanje i analiza umjetničkog opusa svjetski poznatog hrvatskog grafičkog dizajnera Mihajla Arsovskog čiji je rad obilježio drugu polovicu 20. stoljeća, a aktivan je bio i u prvim desetljećima 21. stoljeća, sve do svoje smrti. Rad je tematski podijeljen na četiri bitne tematske cjeline. U prvoj se cjelini navode bibliografski podaci o Mihajlu Arsovskom. Drugi dio predstavlja i analizira konkretan umjetnički opus Arsovskog s detaljnijim osvrtom na dizajn plakata, knjiga i časopisa. U trećem dijelu daje se osvrt na umjetnički stil Arsovskog, a u četvrtom su predstavljeni i uspoređeni radovi hrvatskih umjetnika i dizajnera, suvremenika Mihajla Arsovskog s njegovim radovima. Cilj rada je kroz predstavljanje i analizu njegovih djela potvrditi značaj i utjecaj opusa Arsovskog na dizajn hrvatskog grafičkog stvaralaštva i kulturu jednog doba.

Ključne riječi: grafički dizajn, Arsovski, plakat, knjiga, časopis, Hrvatska

ABSTRACT

The topic of the final work is presenting and analysing the work of the world known Croatian graphic designer Mihajlo Arsovski, whose work marked the second half of the 20th century and was active in the first decades of the 21st century, until his death. The paper is thematically divided into four important thematic units. The first section provides bibliographic data on Mihajlo Arsovski. The second part presents and analyzes the concrete artistic opus of Arsovski with a more detailed review of the design of posters, books and magazines. The third part provides an overview of Arsovski's artistic style, and the fourth presents and compares the works of Croatian artists and designers, contemporaries Mihajlo Arsovski, with his works. The aim of the paper is to confirm the significance and influence of Arsovski's opus on the design of Croatian graphic art and the culture of an era through the presentation and analysis of his works.

Key Words: Graphic Design, Arsovski, Posters, Book, Magazine, Croatia

SADRŽAJ

- 1. UVOD**
- 2. BIOGRAFSKI PODACI MIHAJLA ARSOVSKOG**
- 3. UMJETNIČKI OPUS ARSOVSKOG**
 - 3.1. DIZAJN PLAKATA
 - 3.1.1. Plakat za 4th International AISEC Seminar
 - 3.1.2. "Bijeli plakati"
 - 3.1.3. Plakat za izložbu Petar Hadži Boškov iz 1971. godine
 - 3.1.4. Plakat političkog marketinga
 - 3.1.5. Plakati za Zgraf 2
 - 3.1.6. Plakat za kazalište Teatar ITD
 - 3.2. DIZAJN KNJIGA
 - 3.3. DIZAJN ČASOPISA
- 4. ANALIZA STILA**
- 5. SUVREMENICI MIHAJLA ARSOVSKOG U HRVATSKOJ**
- 6. ZAKLJUČAK**
- 7. POPIS LITERATURE**

1. UVOD

Dizajn kao djelatnost neizostavan je dio civilizacijske kulture. Prisutan je u različitim oblicima od samog početka misaonog ljudskog postojanja. Postoje mnogobrojne vrste dizajna. Generalna podjela, najjednostavnija, je ona koja razlikuje industrijsko oblikovanje od tzv. grafičkog dizajna. Grafički dizajn kombinira tekst i sliku. Koristi se originalnim i inovativnim metodama produkcije kojima je cilj doprijeti do što većeg opsega publike i motivirati je na konzumaciju proizvoda koji se prezentira pojedinim radom. Suvremeni marketinški koncept podrazumijeva kombinaciju ponude proizvoda, usluga i događanja u kojem promocija ima neizostavnu i primarnu ulogu.

Upravo je grafički dizajn karika koja povezuje naručitelja i proizvođača s krajnjim korisnikom – konzumentom proizvoda. Desetljećima, pa i stoljećima, od samih početaka postojanja grafičkog dizajna kao discipline, bio je statično sredstvo plasiranja poruka putem amblema, plakata, oglasa, časopisa i knjiga. Autorov pristup grafičkom dizajnu bio je i ostao onaj koji razumije korisničke potrebe, potrebe publike te stvara tržište za dizajn, potrebu konzumenta za krajnjim proizvodom. U ovakvom slučaju, kao što je autor Arsovski, grafički dizajn daje umjetničko rješenje i „poučava“ konzumenta o vrijednostima struke.

Dvadeseto stoljeće bilo je prijelazno razdoblje između tradicionalnog i suvremenog grafičkog dizajna. To je bilo vrijeme kada je plakat bio neizostavan dio svakog kulturnog događaja. U izradi plakata Mihajlo Arsovski je u tadašnjim jugoslavenskim i hrvatskim okvirima, ali i na svjetskoj razini, ostavio neizbrisiv trag u grafičkom dizajnu. Svojom kreativnošću, osebnim i vizionarskim stilom postao je i ostao uzor budućim naraštajima dizajnera.

2. BIOGRAFSKI PODACI MIHAJLA ARSOVSKOG

Slika 1. Mihajlo Arsovski u centru, smješten između slika njegovih radova

Mihajlo Arsovski rodio se 9. srpnja 1937. godine u Skoplju. U Zagreb se preselio u ranoj mladosti gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Nakon studija arhitekture i povijesti umjetnosti započinje njegovo profesionalno bavljenje grafičkim dizajnom. Već u svojim tridesetim godinama života profilirao se u jednog od najvažnijih autora grafičkog dizajna u tadašnjoj državi Jugoslaviji. Ubraja ga se u svjetskim okvirima u generaciju onih umjetnika i dizajnera koji su šezdesetih godina prošlog stoljeća počeli preispitivati dotadašnje uvriježene okvire dizajna i umjetnosti visokog modernizma. To je vrijeme u kojem se počinju spominjati pojmovi kao što su umjetnički stil pop art, rock kultura i psihodelija.

Dizajnerska produktivnost Arsovskog očituje se kroz bogati izričaj unutar grafičkog dizajna. Početkom šezdesetih godina kreirao je vizualni identitet Internacionalnog festivala studentskog kazališta, što je prvi primjer takve vrste u Hrvatskoj. Grafički je osmislio i dizajnirao nekoliko biblioteka, između ostalih, biblioteke Centra za kulturnu djelatnost i Libera. Aktivno i uspješno je dizajnirao novine kao što su *Telegram*, *Studentski list*, *Polet* i *Pop expres*, časopisa kao što su *Život umjetnosti*, *Prolog*, *Razlog*, *Teka*. Radio je grafičke listove, scenografije i kostimografije (kazališne predstave *Komedija peta komedija šesta*, 1964., *Devize ili život*, 1965., *Fiksna ideja*, 1967., *Hugo – jedan protiv svih*, 1972., *Macbeth*, 1973.), špice za filmove *Živa istina*, 1971. i *Timon*, 1972., vizualni identitet prve hrvatske aviokompanije Pan Adria (1969./1970.).

Također je dao svoj dizajnerski doprinos u izradi filmskih špica, omotnica ploča, postava izložbi, zatim u izradi raznih kataloga, vizualnih identiteta i ambalaže parfema, pa sve do

unutarnjeg dizajniranja prostora ili namještaja. U njegovom umjetničkom izričaju ključna je bila inspiracija koju je crpio iz pisma i pisanja, riječi, teksta, papira, slova, tiskarstva i knjiga. Početkom 70-ih godina 20-og stoljeća radio je plakate za *Teatar ITD*. Upravo po tom svom radu postao je poznat široj publici, uključujući dizajn knjiga kao što su biblioteka *Razlog*, *Kolo*, *BiblioTeka*, izdanja *SN Liber* i *Cekadea*. Rad na dizajnu za *Teatar ITD* je bio tzv. *total dizajn* što znači da je uključivao dizajn čitavog pratećeg materijala kao što su ulaznice, programske knjižice, kalendari, pozivnice te uređenje interijera.

Arsovski je bio likovni umjetnik koji je učio od slikara Otona Glihe te je kao takav sudjelovao i na izlagačkoj sceni. Samostalno je izlagao u Galeriji Studentskog centra 1972. godine. Sudjelovao je na brojnim skupnim izložbama kao što su I. i II. bijenale plakata u Varšavi 1968. i 1970. godine, na retrospektivnoj izložbi konstruktivističkih plakata u Veneciji 1969. godine, na izložbama Bijenala industrijskog oblikovanja u Ljubljani (2. BIO 1966., 3. BIO 1968., 4. BIO 1971. i 5. BIO 1973.), izložbama Zagrebačkog salona (1965., 1966., 1969., 1970. i 1971.), Bijenalu grafičkog oblikovanja u Mariboru 1973. godine, Međunarodnoj zagrebačkoj izložbi grafičkog dizajna *ZGRAF* 1. i 2. (1975. i 1978).

Premijom Fonda za unapređenje likovnih umjetnosti Moša Pijade 1972. godine nagrađen je na 7. zagrebačkoj izložbi jugoslavenske grafike.

U Galeriji Studentskog centra 2008. godine Hrvatsko dizajnersko društvo dodijelilo mu je nagradu za životno djelo. Tim povodom organizirana je izložba *Fragmenti iz opusa Mihajla Arsovskog*. Arsovski je nagradu odbio uz riječi: "Ne želim izložbu i neću doći na otvorenje". Poznat po tome što gotovo nikada nije davao izjave za medije, tom prilikom je rekao i slijedeće: "Ne želim se ni fotografirati jer više nisam mlad i lijep kao u doba kada su me kao 25-godišnjaka fotografirali na proplanku dok sam bio na radnoj akciji. Molim da me ne primjećuju, to mi je najbliže. I molim prijatelje da poštuju moj stav". [5]

Državnu nagradu za životno djelo Vladimir Nazor iz područja likovnih i primijenjenih umjetnosti, dobio je 2019. godine. Spomenuta nagrada se svakako ubraja među najvažnije nagrade u hrvatskoj kulturi. Suradnici Mihajla Arsovskog i stručnjaci iz područja dizajna suglasni su da je ovu nagradu za životno djelo trebao dobiti znatno ranije.

Jedini dizajner koji s područja bivše države, ima odlomak u svjetski poznatoj enciklopediji *The Thames & Hudson Encyclopaedia of Graphic Design & Designers* iz 1992. godine je Mihajlo Arsovski. Nadalje, u jednom od najvažnijih pregleda svjetskog grafičkog dizajna gdje je napisano 118 biografija najvažnijih svjetskih dizajnera počevši od 1960. godine do danas, u knjizi Jensa Mullera & Juliusa Wiedemanna *The History of Graphic Design: 1960 – Today*, koju je objavio Taschen, Arsovskom su posvećene dvije stranice. Između ostalog, njegova djela nalaze se i u postavi njujorškog muzeja moderne umjetnosti - *MoMA*-e.

Mihajlo Arsovski preminuo je 24. kolovoza 2020. godine u Zagrebu

3. UMJETNIČKI OPUS ARSOVSKOG

Djelovanje Mihajla Arsovskog nije moguće klasificirati prema uobičajenim tipološkim kategorijama. Njegovi osobni stavovi, kritički način razmišljanja i odbijanje pravila koja upravljaju slobodama i ograničenjima u pogledu stila, kompozicije ili žanra sastavni su dio njegovog grafičkog izričaja. Ako definiramo plakat kao medij javnog komuniciranja koji koristi tiskani i slikovni materijal, likovno osmišljen na način da oblikuje rješenje koje treba privući pažnju te posjedovati funkcionalnost, čitljivost, privlačnost, onda treba reći da Arsovski nije polazio od uobičajenih postulata. U njegovom opusu podjednako se isprepleću racionalni i iracionalni elementi, pa ipak je njegov rad posjedovao sistematičnost u traženju za rješenjem. On u svojim djelima teži prema praktičnosti i svrhovitosti umjetničkih oblika, odbacuje tradiciju i dekorativnost, geometrijska apstrakcija postaje ključna. Teži čistim i jednostavnim oblicima, dizajnerske uratke nastoji prilagoditi duhu vremena i socijalnim gibanjima. Istovremeno u svojim djelima traži i izlaže novi izraz koji negira ustaljene vrijednosti, pokreće misli. Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća djelovanje Mihajla Arsovskog odlučujuće je utjecalo na kulturu vizualnog komuniciranja.

3.1. Dizajn plakata

Arsovski je najvećim dijelom plakate izrađivao u tehnici sitotiska. Sitotisak se smatra najstarijom tehnikom tiska. Uspoređujući sitotisak s ostalim tiskarskim tehnikama, njegova

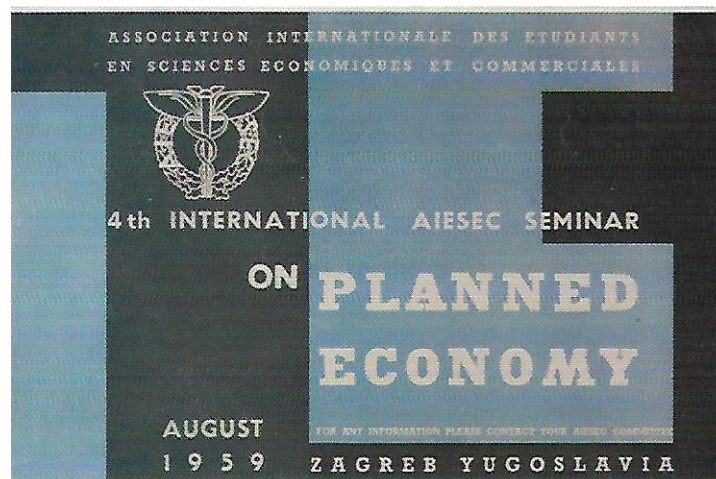
najbolja karakteristika je to što ima neograničenu praktičnu primjenu. Omogućava precizno tiskanje na većinu materijala. Koristi se za prikaz detaljne grafike.

U Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu pohranjeno je oko 140 plakata Mihajla Arsovskog. Plakate je izrađivao za razne naručitelje. Nastajali su u periodu od početka 60-ih do 80-ih godina 20-og stoljeća. Tu su plakati koji su izrađeni za potrebe izložbe Studenstskog centra, Muzeja za umjetnost i obrt, Galerije suvremene umjetnosti, Kabineta grafike JAZU-a, za Internacionalni festival studentskih kazališta, za filmske projekcije, za Bijenale industrijskog oblikovanja, plakati za Teatar ITD i mnogi drugi.

3.1.1. Plakat za 4th International AIESEC Seminar

Dok je pohađao IV. zagrebačku gimnaziju, Arsovski je izradio svoj prvi plakat. Bio je to plakat za Školski sportski dan 1955. godine. Za taj rad dobio je nagradu Narodnog odbora grada Zagreba. Na žalost, taj njegov rad je izgubljen.

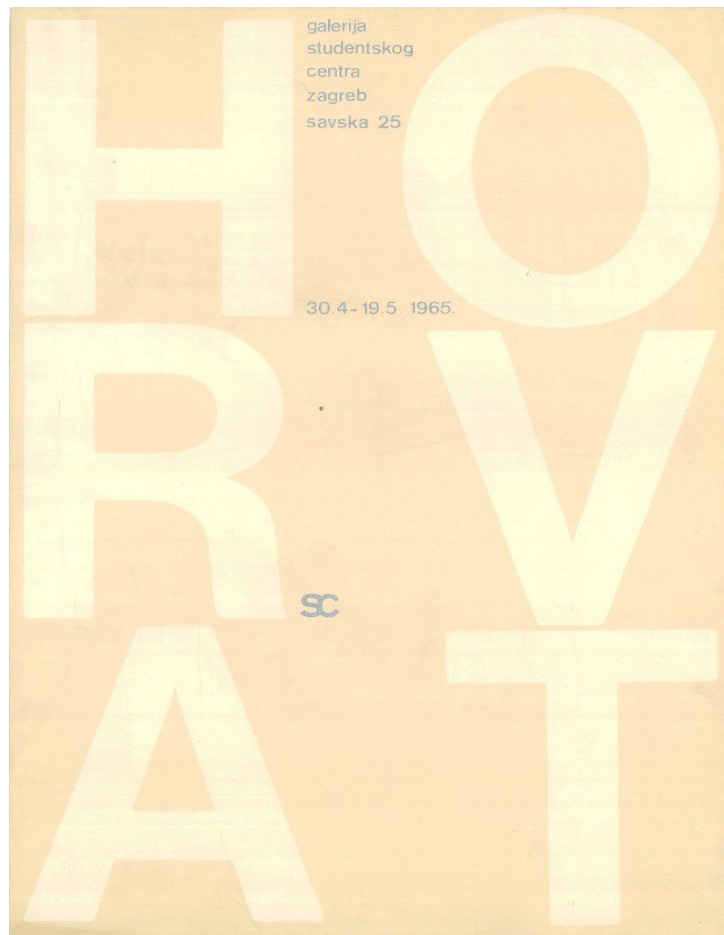
Prvi plakat koji je poznat i sačuvan je plakat za 4. međunarodni seminar AIESEC iz 1959. godine. Sam plakat svojevrsna je posveta egzotovskom nasljeđu u grafičkom dizajnu 50-ih godina 20-og stoljeća. Odlikuje ga jednostavno grafičko rješenje u kojem se koristi elementima apstraktne geometrijske kompozicije. U izradi plakata koristi svega dvije boje – pozadinu izrađenu u kombinaciji crne i plave boje na kojoj su bijelim slovima tiskane bitne informacije. Dimenzije plakata su 45 cm širine i 70 cm visine. Plakat je jednostavno rješenje koje nosi grb naručitelja kao dominantni element i dvobojnu plohu s tipografskim podacima koji naglašavaju temu poziva na događanje održano 1959. u Zagrebu.

Slika 2. Plakat za 4th International AIESEC Seminar

3.1.2. "Bijeli plakati"

Nekoliko godina kasnije, Arsovski realizira dva gotovo monokromatska plakata. 1965. godine izrađuje plakat za izložbu Miljenka Horvata u Galeriji Studentskog centra, tzv. plakat "bijelo na bijelom". Arsovski se ovdje referira na poznatog ruskog slikara suprematista Kazimira Maljeviča koji je 1918. godine naslikao „Bijeli kvadrat na bijelom polju“ kao prvu monokromnu sliku. Ono što je predstavljalo otpor prema ruskim vlastima, tradiciji u slikarstvu i kulturi uopće, kod Maljeviča, za Arsovskog je bila implementacija u dizajn na suvremeni način, također kao određeni otpor prema uvriježenim pravilima struke i očekivanjima od strane publike. Supremacija oblika, nametanje određene forme kao bliske, ovdje se isčitava kao ime slikara na čiju izložbu poziva (Horvat, slika br. 3).

Slika 3. Plakat za izložbu Miljenka Horvata, Galerija SC, Zagreb, 1965.

Slijedeće godine 1966. dizajnira još ekstremniju verziju plakata sve na tragu isticanja slobode umjetničkog stvaralaštva sukladno modernističkoj struji koju Arsovski prati, odnosno, kreće

od njezinih formalnih dosega, ali istovremeno svojim radovima upućuje kritiku visokom modernizmu. Radi se o plakatu za predstavu KASP-a, Komornog ansambla suvremenog plesa. Sam KASP kao institucija u svom radu promiče utjecaj modernističkog utjecaja i drugačije inovativne scene u Hrvatskoj. U tom plakatu Arsovski postaje jedva čitljiv, šalje plakat na rubu ravnoteže i funkcionalnosti, kako bi pridobio gledateljevu pažnju i trud kod isčitavanja rada. Ovaj primjer jasno iskazuje umjetničko-slikarsku pozadinu interesa Arsovskog koji zanemaruje konzumerističku stranu dizajna.

Slika 4. Plakat za KASP-Komorni ansambl suvremenog plesa, Komorna pozornica SC-Zagreb, 1966.

Ovakav neobičan gotovo radikalno izričaj za dizajn, od prije je poznat u slikarstvu, kako smo rekli. Međutim, Arsovski preslikavajući ga na drugi medij dobiva neobičnost (plakat ima glavnu karakteristiku čitljivost). Koliko je Arsovski bio uvijek korak ispred svog vremena govori i činjenica da su ovakvi tzv. bijeli plakati kasnije također korišteni u suvremenom dizajnu. Npr. 1968. godine pop–artist Richard Hamilton dizajnirao je u cijelosti bijelu

omotnicu devetog studijskog albuma planetarno popularnih *The Beatlesa*. Zbog takve omotnice album se kasnije naziva *Bijeli album*.

Osim ova dva naizgled ista odnosno slična plakata, Arsovski je u to vrijeme izradio više manjih plakata za Komornu pozornicu i Teatar ITD na kojima je također koristio niske kontraste i komplementarne boje slične jakosti. Ova dva plakata su samo završni rezultat jedne radikalne i inovativne ideje promicanja umjetničkih ideja i zasada u dizajn i suvremenu kulturu. Detaljnijom analizom ova dva "bijela" plakata Arsovskog ipak se može zaključiti da su sadržajno i značenjem bitno različiti. Na prvom "bijelom" plakatu za izložbu Miljenka Horvata, proporcionalno preko cijele površine, po dva u redu ispisano je Helveticom, velikim (verzalnim) slovima prezime slikara. Helvetica je tipografija nastala prije pedesetak godina. Najpoznatija je i najkorištenija tipografija na svijetu. Odlike su joj preciznost i neutralnost. U sredini plakata su sivom bojom tiskane osnovne informacije o datumu i mjestu održavanja izložbe. Inspiracija za plakat možda leži u činjenici da su i Horvatove izlagane slike u Galeriji SC također bile "bijele slike". Naime, on je kombinirao kolaž i bijelu boju.

Za razliku od toga, na drugom "bijelom" plakatu vidljiv je odmak Arsovskog od visokog modernizma. Stil koji se proteže kroz plakat je zapravo bliži postmodernizmu odnosno izražava kritiku modernističke doktrine. Slova više nisu pisana Helveticom već *Egyptienne Condensed* fontom. Znakovi pisani tim fontom su značajno dekorativniji od znakova pisanih Helveticom. Arsovski kombinira različitu veličinu slova. Helveticom su ispisane ostale bitne informacije o mjestu i vremenu održavanja događanja smještene u sredinu plakata. U izradi ovog plakata nije korištena čista bijela boja već kombinacija dvije nijanse svijetlo roze boje. Glavna razlika između ova dva plakata je u njihovoj površini. Podloga KASP plakata je matirana, dok su slova lakirana i sjajna. Upravo ta kombinacija otežava čitljivost plakata s jednog mjesta. Slučajni prolaznici koji su željeli u potpunosti pročitati poruke sa plakata morali su se kretati da bi ostvarili svoj cilj. Upravo to njihovo neobično kretanje podsjeća na ples profesionalnih plesača na koji ih plakat poziva.

Zaključujemo da su "bijeli" plakati bili temelj Arsovskog dizajniranja plakata. Upravo tom nečitljivošću informacija i korištenjem tipografije za estetski izričaj Arsovski na potpuno drugačiji način poziva publiku na predstave za koje izrađuje plakate. Često na svojim plakatima izostavlja neke uobičajene informacije smatrajući da je zainteresirano gledateljstvo

unaprijed upoznato s njima ili da će do potrebnih informacija doći na drugi jednostavan način budući se radi o ciljanoj publici koja ima slična razmišljanja i očekivanja.

3.1.3. Plakat za izložbu Petar Hadži Boškov iz 1971. godine

Slika 5. Plakat za izložbu Petra Hadži Boškova, 1971.

U izvanredno bogatoj ostavštini izrađenih plakata, posebno mjesto zauzima i plakat za izložbu Petra Hadži Boškova iz 1971. godine. U priručniku u kojem je sažeta povijest plakata, a koju je izdao poznati švicarski grafički dizajner i tipograf Josef Muller–Brockmann, kao predstavnici iz Hrvatske spominju se samo Mihajlo Arsovski i Ivan Picelj. U časopisu *Neue Grafik*, u dijelu koji se bavi konstruktivističkim plakatima, objavljen je plakat za izložbu Petra Hadži Boškova iz 1971. godine. Plakat je izrađen u sitotisku. Na bijeloj podlozi ističu se velika početna slova autorova imena H, B i P otisnuta u crnoj boji. Međusobno su raspoređena pod različitim kutovima. Preostala slova imena su tiskana u crvenoj boji i nastavljaju se na inicijale. Osnovne informacije o izložbi nalaze se u gornjem desnom dijelu plakata i tiskana su plavom bojom. Ovaj plakat još jednom polazi od umjetničke pretpostavke

negiranja tradicije i davanja inventivnosti na moderan način. On je primjer plakata koji zanemaruje osnovnu funkciju medija koji treba biti čitljiv i omogućiti brzinu u prihvaćanju informacije. Vizualno, također, plakat jasno zanemaruje i optičku ravnotežu elemenata naglašavajući gotovo samo dijelove inicijala izlagača (naručitelja plakata), ostavlja prazninu. Cilj autora je, svakako, bio pridobiti zainteresiranog promatrača na duže gledanje i veći interes za otkrivanje poruke.

3.1.4. Plakat političkog marketinga

Slika 6. Plakat za 8. kongres Saveza komunista Hrvatske, 1978.

Jedan od rijetkih plakata koje je Mihajlo Arsovski radio za potrebe političkog marketinga je plakat za 8. kongres Saveza komunista Hrvatske 1978. godine. Kako je sam Arsovski izjavio, izvorna varijanta plakata je trebala biti takva da svaka ruka sa plakata bude tiskana u drugačijoj nijansi crvene boje. Boje su trebale biti u rasponu od narančaste do tamnocrvene. Međutim, budući je sam tisak bio kvalitativno loš, nije se realizirala umjetnikova prva ideja. Ona je vidljiva samo dužim promatranjem i čini se kao pogreška u tisku. Na plakatu je tiskano dvadeset ruku koje promatraču ostavljaju dilemu. Naime, položaj ruku se može dvojako tumačiti – kao ruke podignute u zrak te simboliziraju glasače koji se poistovjećuju s partijom i odobravaju djelovanje te partije ili kao ruke ljudi koji zapravo traže nešto da im se udjeli. Tekst je smješten na samom vrhu plakata i ostavlja dojam telegrafске poruke. Na kraju teksta je otisnuta crvena petokraka zvijezda u čijoj sredini se nalaze žuti srp i čekić. Ovim plakatom Arhovski je napravio iskorak od do tada uobičajenog konvencionalnog vizualnog komuniciranja koje su se u političkom marketingu koristile. Dvosmislenost značenja na plakatu, a koji je primarno trebao poticati na jedinstvo u mišljenju, ponovo je veza koja Arsovskog zbližava s predstavnicima ruske avangarde i njihove inventivne akcije.

3.1.5. Plakati za Zgraf 2

Slika 7. Plakat za Zgraf 2, 1978.

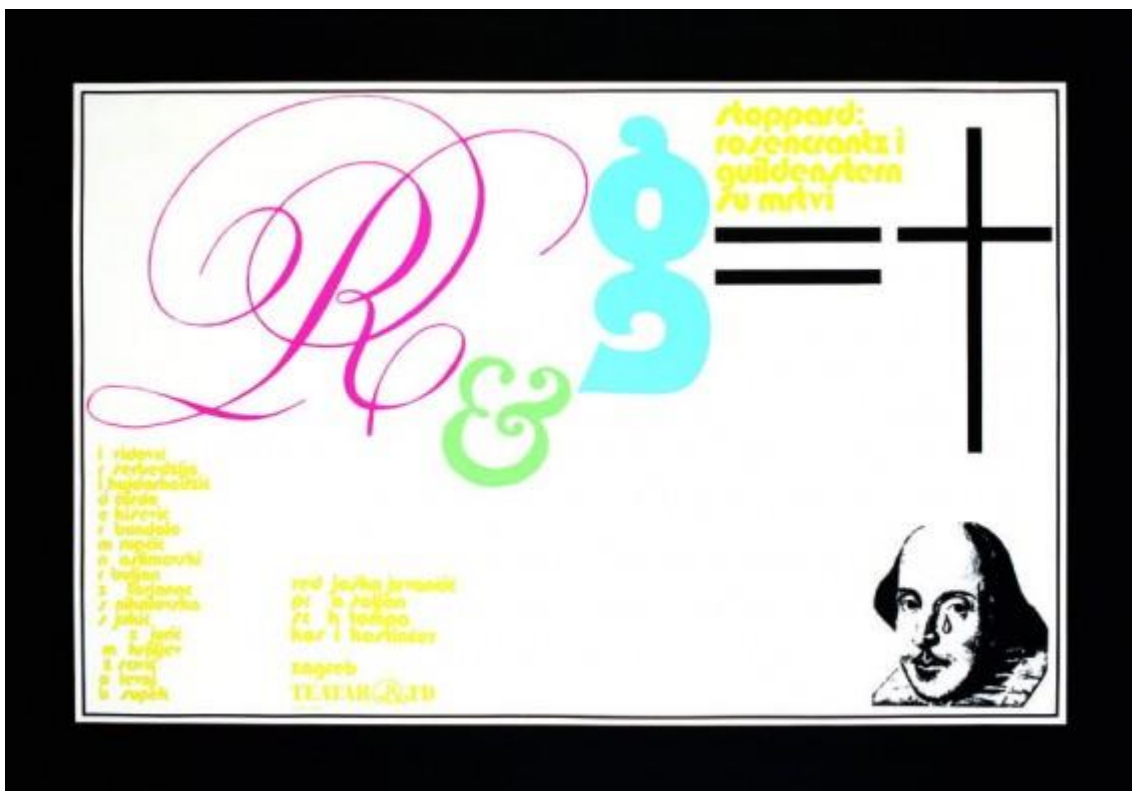
Slika 8. Plakat za Zgraf 2, 1978.

Zgraf je osnovan 1975. godine. To je međunarodna manifestacija grafičkog dizajna i vizualnih komunikacija. Održava se u Zagrebu u organizaciji Hrvatske udruge likovnih umjetnika primjenjenih umjetnosti. Na toj manifestaciji se predstavljaju grafički dizajneri iz cijeloga svijeta koji se prijave na otvoreni natječaj. Takvim pristupom omogućen je uvid u svjetsku grafičku scenu i njezina usporedba sa domaćom. Za manifestaciju *Zgraf 2*, Mihajlo Arsovski je izradio dva potpuno različita plakata. U različitosti plakata ističe se zapravo suptilan kritički umjetnički komentar na izložbu. Na prvom plakatu na bijeloj podlozi izmjenjuju se crni i crveni znakovi. Plakat je napravljen kao preslikani metar s nekoliko metričkih sustava. Pri vrhu plakata u *helvetica* tiskane su informacije o nazivu izložbi te vremenu i mjestu održavanja. Nasuprot tome, samo na prvi pogled neutralnom isticanju informacija, drugi plakat je napravljen kao fotografija. Autor fotografije koja je korištena za izradu ovog plakata je Slobodan Tadić. To je fotografija zagrebačke ulice Ilice. Ovjekovječen je jedan užurbani trenutak uobičajenog gradskog dana. Vide se slučajni prolaznici i tramvaj u vožnji. Na tom fotografskom plakatu informacije i tekstovi o izložbi otisnuti su na samim rubovima plakata. Može se reći da dizajn prvog plakata (slika 7.) daje umjetnikov uvid u poimanje dizajna kao na mjere koje se podrazumijevaju na „dizajnerskoj sceni“, dok je drugi plakat slika stvarnosti, svijeta u kojem grad živi užurbanim tempom te su informacije o izložbama dane na marginama, kao što se i događaju zapravo na rubu primjetljivosti, od strane većine.

3.1.6. Plakat za kazalište Teatar ITD

Mihajlo Arsovski ostao je zapamćen i prema radu koji je stvorio za Kazalište ITD gdje je bio jedan od ključnih ljudi za stvaranje njihovog prepoznatljivog vizualnog identiteta. Štoviše, prvi je koji je na ovdašnjim prostorima oblikovao sve grafičke materijale počevši od kazališnog znaka, pozivnica i plakata, knjižica koje su dijeljene kao letci, sve do unutrašnjeg oblikovanja što se naziva *total dizajnom*.

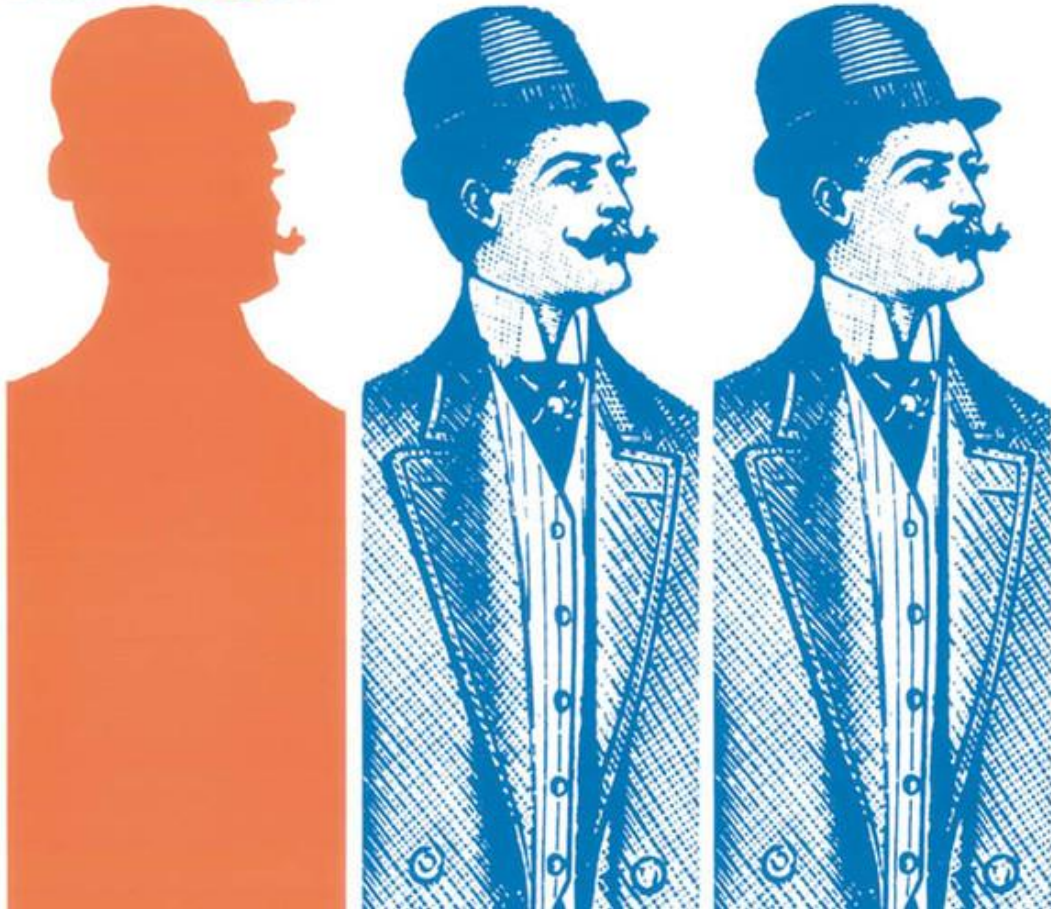
Plakati koriste njegove prepoznatljive smjernice u oblikovanju, metodu kojom kombinira kolaže, tipografiju, fotografije kao fotomontaže te koristi citate.

Slika 9. Plakat za „Rosencrantz i Guildenstern su mrtvi”, Teatar ITD (1971.)

Plakat (Slika 9.) se odlikuje neobičnim rasporedom elemenata i boja. Žuti, jedva čitljivi tekst, divovski inicijali i ilustracija na rubu plakata koji je de facto osmrtnica te daje asocijaciju na temu. Autor daje viđenje predstave kroz rad i radi jedinstveni plakat.

zagreb
TEATAR&TD

Slika 10. Dizajn znaka za Teatar ITD

Slika 10. prikazuje znak koji je Arsovski oblikovao. Znak je potpuno atipičan, ilustrativan te još jedan rad koji poništava uobičajene uzuse očekivanog medija. Ono što je trebalo biti reducirana forma, Arsovski je osmislio kao dvosmisleni sliku sa sebi svojstvenim elementima ponavljanja i neravnotežom u dvije boje. Znak je izveden linearno kao raster i plošno. Izbor figure za ulaznicu Arsovski je uzeo sa stranica jednog francuskog izdavača knjiga, što je za njega bio važan simbol građanske kulture te ga je upotrijebio i za aplikaciju na ulaznicu u Teatar.

3.2. Dizajn knjiga

Iako će Mihajlo Arsovski u kolektivnom sjećanju najčešće ostati upamćen i prepoznat po dizajnu plakata za Teatar ITD i ostalih plakata, zapravo najbrojniji dio njegove ostavštine odnosi se na oblikovanje knjiga i časopisa. Od trenutka kada se ozbiljno počeo baviti dizajnerskim radom, posebnu pažnju je posvetio dizajnu knjiga i časopisa. Kod dizajna knjiga uobičajena je praksa da se autori uglavnom bave izradom korica odnosno omota knjiga. Međutim, takav način rada ne odnosi se na Arsovskog. On je s jednakim entuzijazmom oblikovao korice knjiga kao i tekst unutar knjiga.

Arsovski je u svom radu često, gotovo uvijek, miješao i kombinirao različite grafičke i tipografske oblike. Slova, riječi i rečenice je pretvarao u slike. Spajao je nespojive vrste pisama. Rezultati slaganja tiska i međuprostora često su bila svrsihodna i logična, a ponekad neskladna i hirovita, umjetnički koncipirana.

Slika 11. Ekonomska biblioteka, CeKaDe

Arsovski je autor dizajna CeKaDeove biblioteke ekonomskih i političkih izdanja. Uobičajene grafičke tehnike i sredstva koje dizajneri koriste predvidljivo i očekivano, za Arsovskog su osnovna sredstva koja podešava na njemu svojstven način. Takav stil je gotovo nemoguće imitirati. Arsovski osjetilno odgovara na temu i sadržaj zadanog zadatka. Sam uspostavlja zamisao dosljednosti, a onda isto tako u jednom momentu u cijelosti promijeni zamišljenu i započetu izvedbu. Kao primjer takvog načina rada, u literaturi se može pronaći izjava Branka Matana, poznatog hrvatskog književnika i publicista gdje on navodi tri toma njemačkog književnika Brechta u izdanju CeKaDea. Matan je istaknuo da je Arsovski za treći dio izmijenio vrstu uveza i vizualni identitet knjige iako je to bilo potpuno neočekivano (slika 12.).

Slika 12. Dramski tekstovi III, B. Brecht

Arsovski je tijekom više godina dizajnirao seriju od 99 identiteta knjiga i naslovnica biblioteke Razlog.

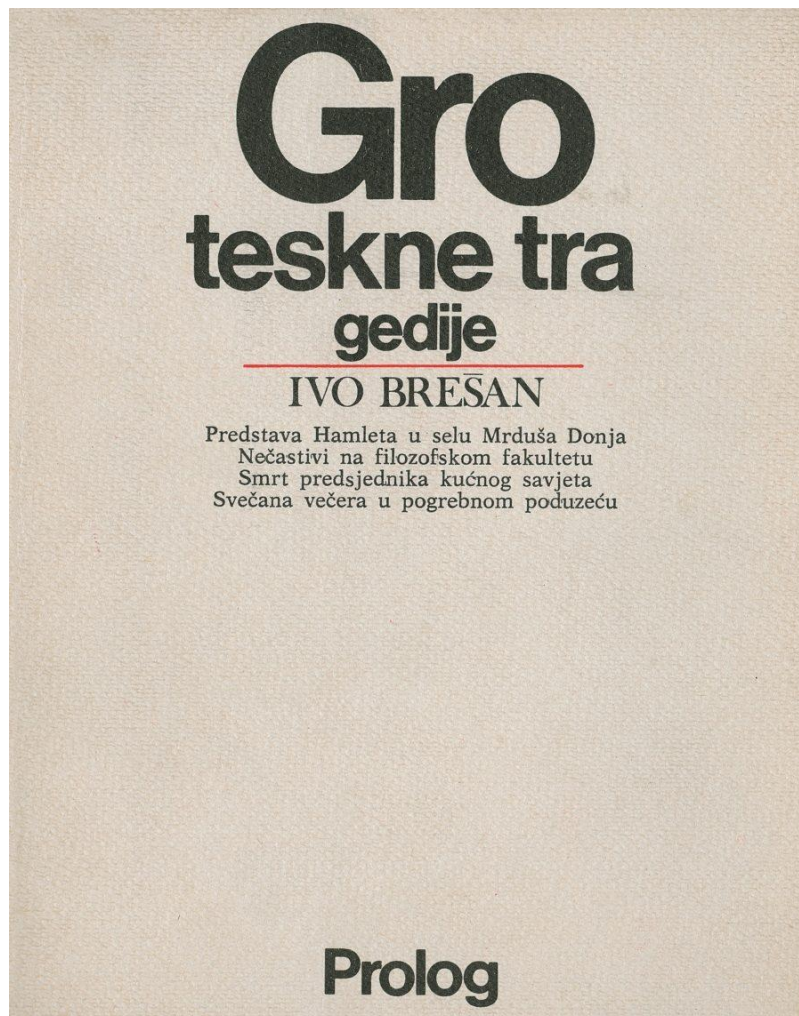

Slika 13: Biblioteka Razlog

Razlog je pokrenut kao časopis 1961. godine i izlazio je do 1969. godine. Nakon prestanka izlaženja časopisa, nastavljena je izdavačka djelatnost u sklopu koje je objavljeno više od

stotinu naslova. Arsovski je dizajnirajući te naslove zapravo standardizirao vizualni identitet. To su bili počeci i prvi primjeri takvog pristupa dizajnu knjiga. Karakteristike njegovog vizualnog identiteta u ovom primjeru su jednostavnost, umjerenost i učinkovitost. Te tri karakteristike odnose se kako na tipografiju, slikovitost i boje unutar knjige tako i na sam odabir vrste papira koji je upotrijebljen u izradi korica.

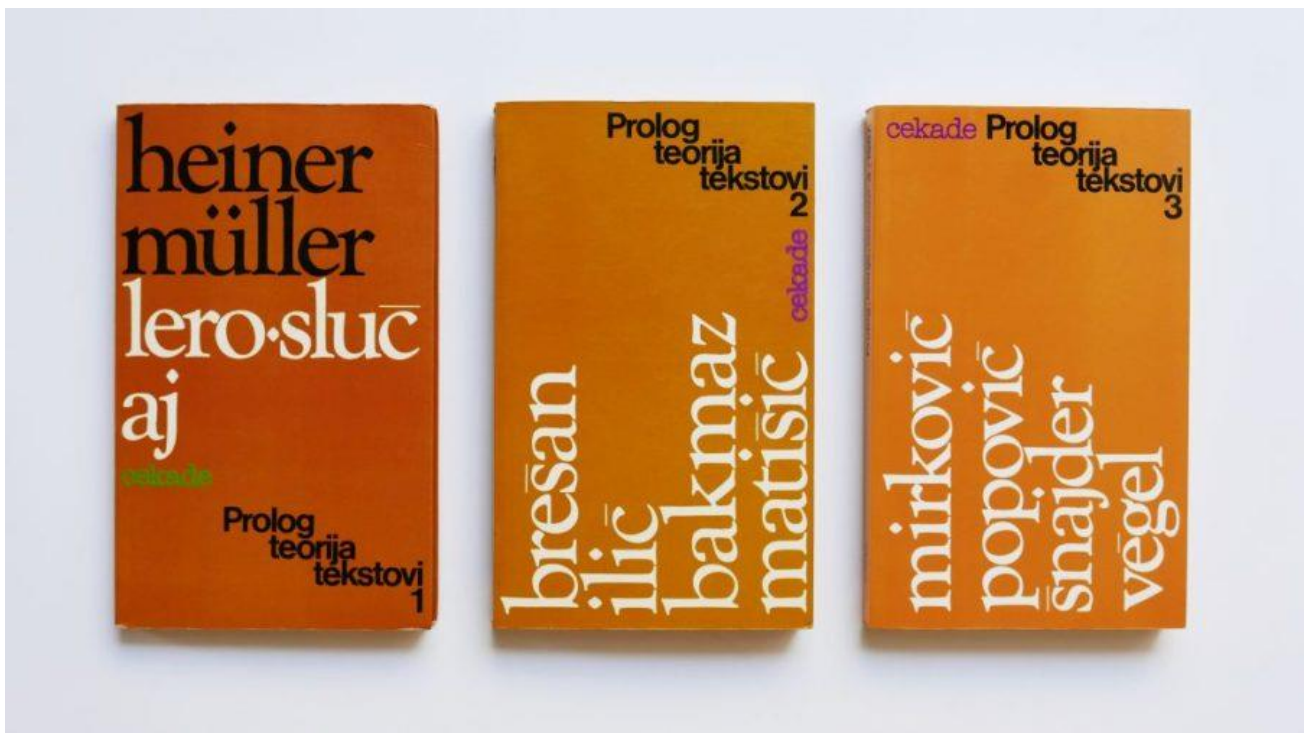
Sve su knjige u biblioteci Razlog dizajnirane slično, odnosno, za svaku su knjigu korištene iste izričajne metode. Već na prvi pogled evidentno je da su te knjige dio jedinstvene cjeline. Izrađene su u istom fontu. Korištene su iste ili vrlo slične boje. Također je i format knjiga isti. Skromnost je pridjev koji možda najbolje oslikava njihov izgled. U konačnici, realizirana je nevjerojatna šarolikost kombinacija u okviru korištenih elemenata. Na naslovnici svake knjige se obavezno nalazi naslov knjige, ime autora i ime biblioteke. Na nekim knjigama sva tri nabrojana elementa tiskana su u istoj boji, dok su na nekim knjigama u potpuno različitim bojama. Također ima knjiga na kojima su za iste elemente korištene dvije boje. U ponekim izdanjima čak je i papir na kojem su knjige tiskane različit od drugih izdanja. Negdje je korišten deblji, negdje tanji papir, sve sa ciljem da se istakne personaliziranost izdanja. Također je postojala razlika u boji i finoći papira za izradu knjiga. Na taj način su izrađene knjige koje imaju posebne taktilne karakteristike. Ovi su radovi primjer kontinuiranog crpljenja ideja autora na istu temu, preslagivanja naslova i imena, dizajniranja u verzijama, rada na dizajnu koji podrazumijeva igru s elementima, njihovo stalno preslagivanje, promijene s iznenađenjima, bez obzira na činjenicu da je riječ o jednostavnim elementima i o malom broju informacija. Stil koji je dan jest minimalistički, ali je opus autorski, samosvojan i dobro promišljen.

Slika 14: Naslovnica knjige biblioteke Prolog, 1979.

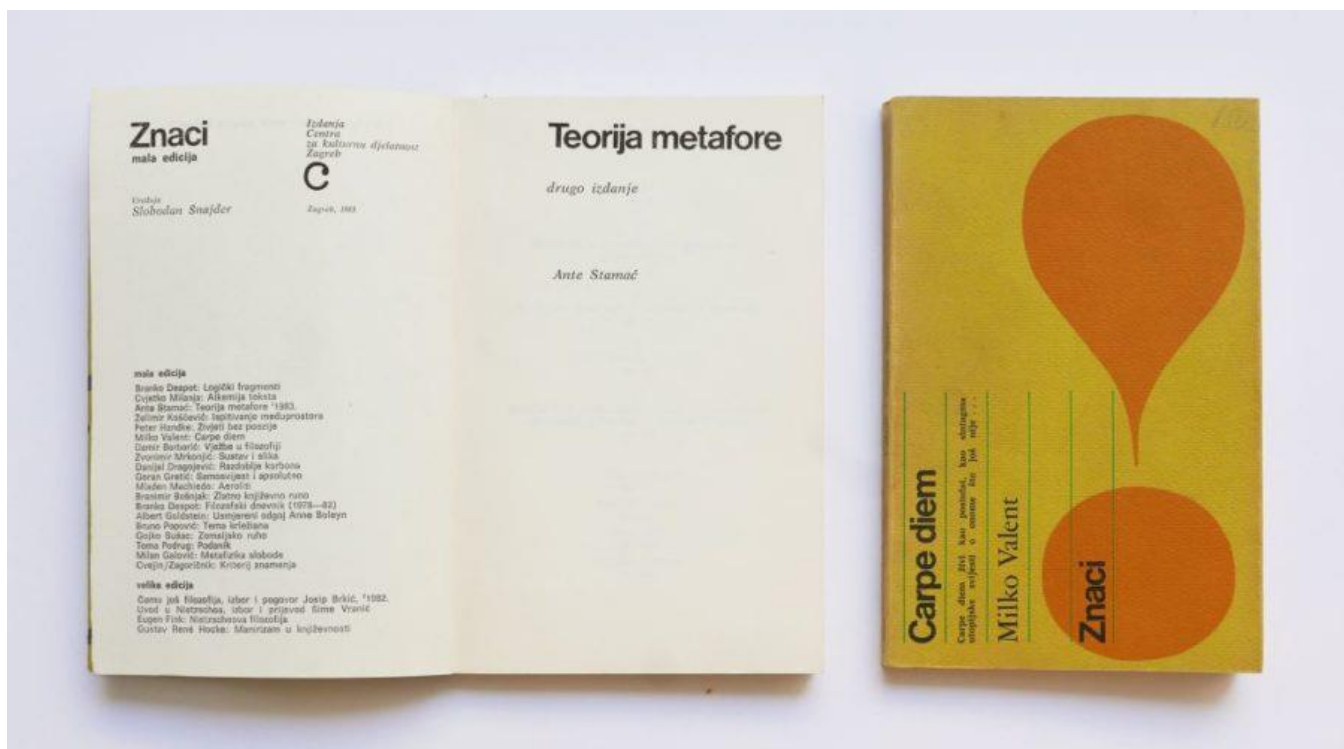
Časopis Prolog je pokrenut u svibnju 1968. godine. Na mjestu glavnog urednika 1971. godine je bio Slobodan Šnajder. Časopis je izlazio sve do 1986. godine. Grafički urednik časopisa čitavo vrijeme je bio Mihajlo Arsovski. Unutar Centra za kulturnu djelatnost i časopisa Prolog, u sklopu takozvane Male biblioteke, izašle su knjige F. Šovagovića, B. Bošnjaka, B. Senkera i D. Gašparovića. Nakon Male biblioteke nastavila se izdavačka djelatnost kroz takozvanu Veliku Biblioteku. Mihajlo Arsovski za sve knjige iz obje biblioteke izrađuje dizajn koji je nastavak vizualne gradnje započete ranije. Na tim izdanjima ostavio je svoj prepoznatljiv stilski pečat i originalnost. Arsovski je imao omiljenu tiskaru – Tiskaru Zrinski Čakovec u kojoj se tiskala većina časopisa Prolog kao i većina knjiga i publikacija Centra za kulturnu djelatnost. Na koricama knjiga iz Male edicije istaknute su bitne informacije kao što su naslov knjige, autor knjige i oznaka biblioteke. Informacije tog tipa uobičajeno se nalaze na većini naslovnica knjiga. Međutim, Arsovski je na naslovnice ove edicije umetnuo i kratak sadržaj knjige. Sve informacije su tiskane točno po sredini i poredane jedna ispod druge. Sam naslov je rascjepkan na način da je prvi slog napisan u najvećem fontu, dok se ostali slogovi

postepeno smanjuju. U različitim izdanjima, Arsovski je često mijenjao pristupe kod izrade korica knjiga. U početku su bile uglavnom sive ili smeđe. U sljedećim izdanjima korice su bile plastificirane i u boji, a često ih je izrađivao i u tvrdom uvezu. Obilježja izdanja koja je izradio vidljivo su nastavak igre s težištima elemenata, njihovog pozicioniranja, rasporeda ravnoteže, načina slaganja, boje kroz plohu i tipografije u cilju privlačenja oka na određeni fokus.

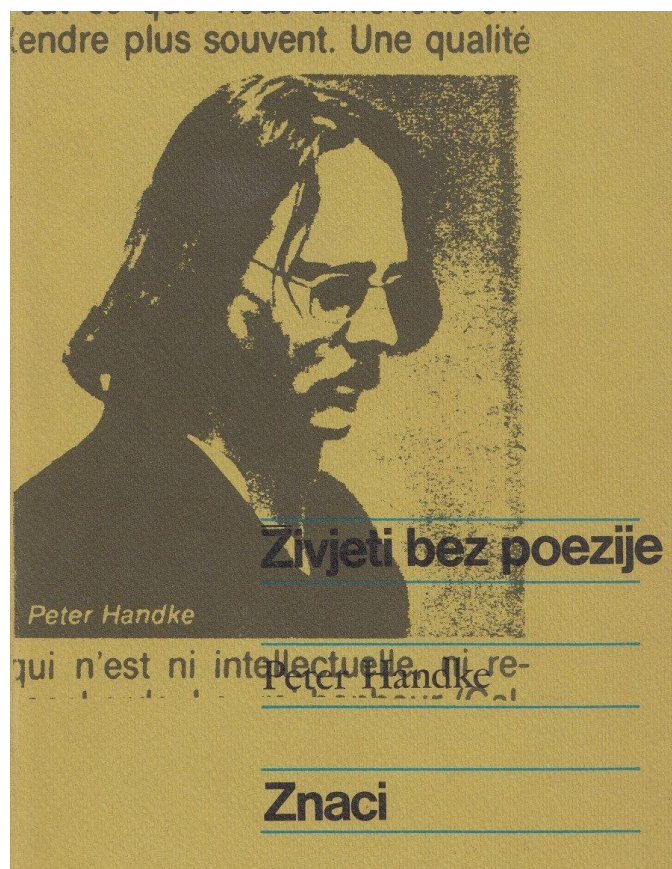

Slika 15: Knjiga Prolog/teorija/tekstovi 1., 2. i 3. dio

1984. godine došlo je do značajne konceptijske promjene samog časopisa. Podijelio se na Novi Prolog koji je zpravo ostao časopis i teorijski Prolog. Planirano je da Teorijski Prolog (nazvan Prolog/teorija/tekstovi) izlazi dva puta godišnje s tim da bi prvi dio bio tematski, a drugi dio bi izlazio kao knjiga novih dramskih tekstova. Format knjige novih dramskih tekstova bio bi isti kao i sve druge knjige Biblioteke Prolog. U periodu između 1985. i 1988. godine otisnute su četiri knjige Teorijskog Prologa. Mihajlo Arsovski u cijelosti oblikuje Teorijski Prolog kao i sve druge knjige u izdanju Biblioteke Prolog.

Slika 16: Biblioteka Znaci

Slika 17: Petar Handke: "Živjeti bez poezije", biblioteka Znaci, Mala edicija, knjiga 5, Centar za kulturnu djelatnost SSO Zagreba, Zagreb, 1979.

Tipografija je ujedno bila i najvažnije izričajno sredstvo u knjigama koje je radio za Centar za kulturnu djelatnost, takozvani CeKaDe. Arsovski je za CeKaDe dizajnirao Malu i Veliku ediciju Biblioteke Prolog, kao što je već navedeno kao i biblioteke Znaci, Političke teme i Ekonomska biblioteka.

Karakteristično za biblioteku Znaci je to što je tekst printan paralelno. U nekim izdanjima je tekst postavljen okomito, u nekim vodoravno. Takav izgled često podsjeća na školsku bilježnicu (slika 17.). Uz tekst, autor često postavlja fotografije autora. Način na koji to radi je posve lišen očekivane ravnoteže i rasporeda. Radi se o namjernim „slučajnostima“ kojima autor dobiva kvalitete suvremenosti, oponašanja svakodnevnog štiva (novine, časopisi) i dojma spontanosti.

3.3. Dizajn časopisa

Veliki dizajnerski talent Mihajla Arsovskog očituje se, između ostalog i u raznovrsnosti njegovog djelovanja i rada. Autor je brisao stroge okvire između pojedinih medija. Često su njegovi plakati povezani s knjigama, a časopisi su prerastali u knjige i biblioteke. Između ostalog oblikovao je časopise Razlog, Prolog, Teka, Politička misao i Kulturni radnik.

Slika 18: Naslovnice časopisa Razlog

Prvi broj časopisa Razlog tiskan je u svibnju 1961. godine u sklopu Studentskog centra. To je bio časopis za mlade koji se u početku definirao kao časopis za književnost, umjetnost i kulturu. Nešto kasnije, počevši od 1965. godine deklarirao se kao revija za suvremene probleme. Podupirao je stavove lijeve antidemagoške struje. U časopisu su prvenstveno objavljeni prilozi iz književnosti, filma i likovne umjetnosti. Međutim, često su objavljeni članci u kojima se kritički i filozofski govorilo o trenutnim i aktualnim društvenim i političkim pitanjima. Takva angažiranost časopisa dovela je do njegovog gašenja 1968. godine. Posljednji objavljeni, bio je 57. broj časopisa. Iako časopis nije službeno zabranjen, odlučeno je da se taj broj povuče iz prodaje, stoga 58. broj nije izašao. Izdavač je odlučio obustaviti produkciju časopisa. Svi ti događaji oko prestanka izlaženja časopisa povezani su s općenitim stanjem u društvu tog burnog perioda studentskih demonstracija. Arsovski je od početka izlaženja aktivno sudjelovao u oblikovanju samog časopisa i njegovom dizajnu. Prvi objavljeni brojevi bili su jednostavnog kvadratnog oblika. Naslov časopisa je zamišljen i realiziran kao logotip koji je svaki slijedeći broj put u drugoj boji. Naslov je taj koji dominira na gotovo praznoj plohi naslovnice. Deseti broj časopisa je u svibnju 1963. godine dobio u to vrijeme najprestižniju nagradu jugoslavenskog tjednog omladinskog lista Mladost. Časopis je u tom broju imao poseban naslov – Pjesnici. Tema broja bili su radovi jedanaest suvremenih pjesnika.

Slika 19: Naslovnice časopisa Razlog od 1965. do 1966. godine

Kada je 1965. godine došlo do promjene u uredništvu časopisa, promjene su se odrazile i na format i grafičko oblikovanje istog. Za naslovnicu časopisa počeo se koristiti logotip isti kao i onaj za tiskanje naslovnica knjiga biblioteke Razlog. Rađen je u tankoj helvetici. Moglo bi se reći da je časopis bio inicijator i oruđe stvaranja čitave književne generacije. Utjecaj Mihajla Arsovskog u grafičkom oblikovanju, najprije časopisa, a potom i biblioteke Razlog je upečatljiv. Iako se kulturni krug povezan s časopisom prvenstveno bavio problemima ljudske egzistencije, Arsovki je svojim djelovanjem razbijao krutost takvom pristupu i nastojao djelovati na čitatelja jer je podržavao mišljenje da čovjek zapravo nema svoju objektivnu prirodu već je na prirodu čovjeka moguće utjecati.

Slika 20: Prolog, časopis broj 23-24, 1975. godina, oprema Mihajlo Arsovski

Slika 21: Prolog, časopis broj 22, 1975. godina, oprema Mihajlo Arsovski

Časopis Prolog bio je kazališni časopis. Počeo je izlaziti u svibnju 1968. godine u sklopu zagrebačke organizacije Saveza studenata Jugoslavije. Mihajlo Arsovski ga je oblikovao onako kako je zamišljao da jedan kazališni časopis mora izgledati. U tom svom naumu i realizaciji imao je punu slobodu. Angažman Arsovskog u oblikovanju časopisa Prolog trajao je šesnaest godina. Časopis je bio definiran ne samo kao časopis za kazalište, već i druge kulturne i političke teme. Osnivači časopisa bili su lijevo orijentirani pripadnici studentskih udruga. Od šesnaestog broja Arsovski je angažiran kao grafički urednik časopisa. Odmah je bio uočljiv izričaj Arsovskog prvenstveno u energičnom oblikovanju naslova od drvenog sloga u različitim dimenzijama (1972. godine). Sve do zadnjeg broja koji je izdan kao dvobroj (61/62) 1984. godine, Arsovski je ostao grafički urednik. Činjenica je da su u to vrijeme u Hrvatskoj časopisi bili grafički vrlo oskudni. Novine i časopisi sastojali su se samo od teksta sa eventualno nekim primitivnim grafičkim elementom. Bio je bitan samo sadržaj. Nije se posvećivala pozornost samom izgledu časopisa, osobito onih koji nisu bili ciljani časopisi za žensku publiku. Arsovski je bio jedan od prvih koji se ozbiljno posvetio izgledu časopisa. On je u izradi časopisa doslovno ručno pripremao u jednom primjerku svaki broj. Taj jedan original bi se poslije tiskao u onoliki broj primjeraka koliko je bilo potrebno, a ručni primjerak autora bi se bacio. Arsovski je bio definitivni autoritet u oblikovanju grafičkog dizajna časopisa Prolog.

Slika 22: Oblikovanje časopisa Teka

Nakon što je časopis Razlog ugašen 1968. godine, početkom 70-ih godina dvadesetog stoljeća, u okviru Studentskog centra počelo se opet razmišljati o revitalizaciji i ponovnom tisaknju istog. Na kraju se ipak odustalo od te zamisli i pokrenulo izdavanje potpuno novog časopisa koji se nazvao Teka. Izašlo je ukupno dvanaest brojeva časopisa u periodu od 1972. godine do 1976. godine. Časopis je vizualno podsjećao na školsku bilježnicu za koju je sinonim i teka, te je tako dobio ime. Zamišljen je kao bilježnica svojih izdavača i novinara. Naslovnice su dizajnirane tako da se tekst u crno bijeloj i crvenoj boji proteže gotovo kroz čitavu naslovnicu i onda se u jednom trenutku u potpunosti prekida. Na dnu naslovnice je ostavljena bijela praznina. Tekst naslovnice zapravo je kratki sadržaj časopisa koji je Arsovski prekinuo zarezom na nekom mjestu, pa naslovnica izgleda kao nedovršena bilješka. Naslovnica se nije niti jednom ponavljala. Međutim, zamisao je toliko karakteristična i originalna da nije moguće zamijeniti časopis ikojim drugim.

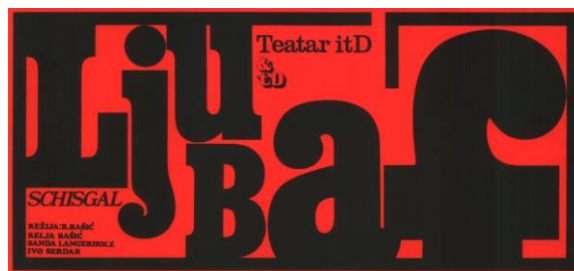
Slika 23: Naslovnica časopisa *Pop express* broj 4, 1969.

Šezdesetih godina prošloga stoljeća Mihajlo Arsovski radi na grafičkom dizajnu tjednika *Pop express*. Izrađivao je njegove naslovnice. Časopis je već na prvi pogled vizualno bio radikalno drugačiji u odnosu na tadašnje časopise. Trendovski je bio u potpunoj suprotnosti od dotadašnjih novina. Zamišljen kao publikacija za mlade, bio je vrlo popularan i čitan. Prvenstveno je pisao o glazbi. Naslovnice prvih devet brojeva tiskane su u mnoštvu žarkih boja i obilovale su detaljima. Na njima su se nalazile glazbene zvijezde kao što su Jimi Hendrix i John Lennon. Tekstovi i slike su postavljani u novim kombinacijama, često uz rub časopisa. Naslovnica *Pop expressa* iz 1969. godine je primjer gdje autor koristi kontraste boja, kontraste boje i neboje, praznine pozadine i pune forme, asimetrije u linearnosti i plošnosti. Ravnoteža je posve usmjerena na ono što je vizualno likovni fokus, ne na sadržaj dan kroz naslove. Bilo je to vrijeme kada je prostor ondašnje države bio politički udaljen od središta europskih zbivanja i moderne kulture. Međutim, utjecaj psihodelične umjetnosti i hipijevskog pokreta bio je vidljiv u dizajnu ovog časopisa. Prije svega, to se zorno vidi u

crtežu s linearnim valovitim organskim oblicima koji se referiraju na secesijske oblike, tada popularnima u hippy modi, te na ponavljanju uzoraka nalik op-artovskim iluzijama. Časopis je izlazio godinu dana od 1969. do 1970. godine.

4. ANALIZA STILA

Ovdje će se analizirati vizualni rukopis Arsovskog kroz poznatije radove koji pokazuju značajne osobine autorova stila.

Slika 24. Plakat za predstavu *Ljubaf*, Teatar ITD, 1966.

Slika 24. prikazuje dvobojno rješenje plakata za predstavu *Ljubaf* u Teatru ITD. Autor se služi tipografijom, slovnim znakovima koje smanjuje i uvećava kako bi dobio zanimljivu igru crne forme i crvene pozadine. Postoji vidljivo zanemarivanje određenih informacija koje autor smatra manje bitnim i posebno istaknuto naglašavanje naslova. To je naglašavanje izvedeno na način koji nije uobičajen u dizajnu jer zanemaruje uobičajene postulate vidljivosti, čitljivosti, tj. dostupnosti. Međuprostori se doimlju nasumično, ali uistinu su ravnotežno proučirani kao crno-crveni kontrast, kontrast veličina i kontrast masa koji vizualno prate modernističke trendove.

Slika 25. 20. majski festival studenata Jugoslavije, plakat, 1966.

Slika 25. prikazuje naredno rješenje. Nesimetrično komponirani plakat za 20. majski festival studenata Jugoslavije iz 1966. nastao je kao kolaž dviju fotografija koje se uzastopno ponavljaju i upućuju fokus na tri korištene boje i na likovne elemente, dok u drugi plan stavlja tipografske informacije o događanju. Plakat „uzima“ modernističke postupke kolažiranja fotografija, njihovo izrezivanje i preljepljivanje, ponavljanje, zapravo fotomontažu s tipografijom kao referencu iz prošlosti *Dade*, *op-arta*, i *pop-arta*, te ih koristi za ondašnje potrebe događanja. Ovdje je razvidno da Arsovski poseže za različitim stilovima, da je njegov pristup eklektičan no, stoga ne i manje originalan jer dobiva nove kombinacije takvim prisvajanjem znanja.

Slika 26. Plakat za 3. međunarodnu izložbu originalnog crteža, Rijeka, 1972.

Poigravanje sa poznatim umjetničkim motivima, referentnim umjetničkim radovima, dobiva novi oblik na plakatu iz 1972. Mona Lisa Leonarda da Vinci u suvremenom je kontekstu aplicirana na plakat za 3. međunarodnu izložbu originalnog crteža u Rijeci. Podsjećanje je to

ponovo i na neke druge stilove (Dada) unutar kojih su umjetnici slobodno uzimali Monalisu i davali joj nova značenja. Taj je plakat ujedno i kolorističko i plošno rješenje. Autor koristi dijagonale, asimetriju, predimenzionirani tipografski raster za kompoziciju koja se otima vizualnoj ravnoteži. Ovo je rješenje svojevrsni otpor i otklanjanje od privlačnog umjetničkog oblikovanja, od čitljivosti, simetrije, vodoravnih slaganja teksta i izricanje modernističkog stava na mediju koji je namijenjen konzumentima umjetnosti. Primjer eklektičnosti, uzimanja iz prošlosti i davanja novih vrijednosti mediju.

Slika 27. Omot za LP Album Arsen Dedića, Čovjek kao ja, Jugoton, Zagreb, 1969.

Još jedan primjer (Slika 27.) u kojem postoji tamna ploha praznog prostora je omot za LP Album Arsen Dedića, Čovjek kao ja, Jugoton, Zagreb iz 1969. gdje autor radi fotomontažu. Fotografije pjevača i njegove obitelji te ilustracije cvjetnih i zvjezdolikih ukrasa Arsovska slaže kao album obitelji, grada i povijesti. Radi to kao kolaž plošnog i dvobojnog pronalazeći

ravnotežu između pretrpane površine uzoraka i fotografija te crne praznine s plavim naslovom. Ovo je rješenje na tragu dadaističkih kolaža i modernističke avangarde.

Ako poželimo nakon uvida u elemente koje je koristio u svom radu, dati naziv umjetničkom stilu Mihajla Arsovskog i točno ga odrediti teško bi bilo svrstati ga u neku od uobičajenih tipoloških kategorija. Možemo zaključiti da je karakteristično za njegov izražajni stil netipično kombiniranje slike kroz fotografiju i ilustraciju, natpisa, inicijala. U njegovom umjetničkom opusu mogu se pronaći elementi racionalnog i iracionalnog, dadaizma, spomenute ruske avangarde, počevši od Kazimira Maljeviča, preko konstruktivizma, do stilova neosecesije (70-ih *revival*) i slobodnog kombiniranja elemenata iz arhiva umjetnosti.

Premda naizgled jednostavna, dana su rješenja rezultat dugogodišnjeg vrijednog rada, talenta i kreativnosti u grafičkom oblikovanju plakata, knjiga, časopisa, dizajnu drugih grafičkih komunikacija, interijera, filmskih špica do postava izložbi, što čini Arsovskog oblikovateljem kulturnog identiteta jednog vremena i podneblja.

5. SUVREMENICI MIHAJLA ARSOVSKOG U HRVATSKOJ

Hrvatski umjetnik, slikar i grafički dizajner Boris Bućan rođen je 1947. godine u Zagrebu. Slično kao i kod Arsovskog, Bućan je dizajner svjetskog glasa. Plakati su mu izloženi u svjetskim muzejima, između ostalog i u slavnoj njujorškoj MoMA-i. On je doslovno promijenio izgled plakata tako što ih je izrađivao u velikim dimenzijama. U vrijeme kada su nastali izazvali su ogroman interes publike budući su bili izvješeni po zagrebačkim ulicama. Slično kao Arsovski i Bućan je svojim plakatima animirao slučajne prolaznike i gledatelje na aktivno sudjelovanje i razmišljanje o temama koje se prezentiraju na plakatu. Bućan i Arsovski imaju različite autorske pristupe dizajnu. Bućanov je određen spontanom izrazom ideja, a plakati Arsovskog izražavaju bogat i dinamičan vizualni jezik. Uručena su mu mnogobrojna priznanja i nagrade, između ostalog nagrada za životno djelo 2006. godine koju mu je dodjelo Hrvatsko dizajnersko društvo. Njegov plakat za balet *Žar ptica* Igora Stravinskog 1998. godine uvršten je, među 250 najboljih radova nastalih od 1870. godine do 1998. godine, u postav izložbe *The Power of Posters* u najvećem muzeju primjenjene umjetnosti i dizajna na svijetu *Victoria and Albert Museum* u Londonu. Upravo je Bućanov plakat stavljen na naslovnicu kataloga izložbe.

Slika 28: Plakat "Žar ptica" Borisa Bućana

Ovdje svakako treba istaknuti slikara Ivana Picelja, koji je uz to bio dizajner, grafičar, graditelj objekata i aktivni kulturni radnik. Rodio se 1924. godine u Okučanima, a preminuo 2011. godine u Zagrebu. Njegovo opredjeljenje je bilo apstraktna umjetnost. Jedan je od utemeljitelja međunarodnog umjetničkog pokreta novih tendencija osnovanog u Zagrebu 1961. godine. Arsovskog i Picelja je osim pripadnosti istom kulturnom krugu povezivalo i dugogodišnje prijateljstvo. Upravo je Arsovski izradio nekoliko plakata za izložbe Ivana Picelja koji svojom različitosti ističu Arsovo detaljno poznavanje Piceljovih djela. Obojica su nezaobilazni uzori u formiranju mlađih generacija dizajnera. Ivan Picelj je 1994. godine dobio nagradu *Vladimir Nazor* za životno djelo.

Slika 29: Plakat Ivana Picelja za Salon umjetnosti

Svaki od spomenutih umjetnika svojom jedinstvenošću, različitošću i inovacijama dao je svoj doprinos u razvoju dizajna kod nas. Njihov utjecaj na razvoj grafičke umjetnosti i dizajna u Hrvatskoj međusobno se isprepliće. Arsovski je zajedno sa Ivanom Piceljom i Borisom Bućanom utemeljio modernu grafičku i vizualnu kulturu. Dok su Picelj i Bućan prvenstveno bili likovni umjetnici, Arsovski se afirmirao isključivo kao dizajner plakata i grafički dizajner. Premda je nezahvalno reći Arsovski se uvijek u usporedbi s domaćim suvremenicima, za nijansu razlikovao kao originalniji i prepoznatljiviji.

6. ZAKLJUČAK

Mihajlo Arsovski je posjedovao veliko tiskarsko umijeće i bio kreativan, plodonosan i svestran dizajner što možemo zaključiti iz činjenice da se dokazao kao uspješan umjetnik i autor u različitim područjima vizualnog komuniciranja. Radio je sve materijale u grafičkom dizajnu od dizajna plakata, preko časopisa, knjiga, omota do tzv. *total* dizajna itd. Pratio je svjetske likovne trendove, poznao stilove i išao u korak s njima. Razradio je vizualni identitet brojnih serija tiskovina, uveo nove sustave estetske interakcije u novine i časopise, prokrio put postmodernističkim trendovima grafičkog dizajna.

Budući da Mihajlo Arsovski nije posezao za brzim rješenjima grafičkog dizajna, izgradio je vlastiti identitet baziran na jednostavnim oblicima, na rubu ravnoteže i funkcionalnosti, koji iskazuje umjetničko-slikarsku pozadinu interesa autora koji zanemaruje konzumerističku stranu dizajna. Njegove reference dolaze iz umjetničkog bazena Dada pokreta, ruskog slikara suprematista Kazimira Maljeviča, konstruktivizma, pop-arta, op-arta, secesije i psihodelične umjetnosti hipijevskog pokreta. Umjetničke zasade implementirao je u dizajn na suvremeni način kao otpor prema uvriježenim pravilima struke i očekivanjima od strane publike. U njegovim djelima vidljiv je osobni stav koji se izražavao kroz supremacije oblika, nametanje određenih formi koje je izabirao radikalno i inventivno. Time je otežavao čitljivost i negirao postulate dizajna i tradiciju. Autor se igrao s tipografijom, slikama i bojom kao elementima, minimalistički, jednostavno i umjereno, te je svojim opusom standardizirao vizualni identitet. Preslagivanja, montaže, igre s težištima elemenata, njihovim smjerovima, pozicioniranjima, rasporedom ravnoteže, igre s načinima naglašavanja boje i tipografije, smještaji sadržaja uz rubove, kontrasti, sve to ukazuje na njegov primarni interes za vizualno likovni fokus, ne sadržaj niti očekivanja struke.

Njegov rad je bio početak takvog razmišljanja i prvi primjer takvog pristupa dizajnu knjiga. Mihajlo Arsovski je postao i ostao uzor mlađim generacijama dizajnera unutar europske i svjetske kulturne scene.

7. POPIS LITERATURE

1. J. Galjer, *Arsovski*, Horetzky, Zagreb 2010.
2. H. W. Janson: *Povijest umjetnosti*, Stanek d.o.o., Varaždin, 2013.
3. R. Arnheim: *Umetnost i vizualno opažanje*, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Beograd, 1981.
4. <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-1937-2020>, 05.04.2021.
5. <https://www.telegram.hr/kultura/otisao-je-mihajlo-arsovski-jedan-od-najvecih-hrvatskih-dizajnera-covjek-koji-je-oblikovao-kulturu/>, 05.04.2021.
6. <http://dizajn.hr/blog/slike-bez-slika-bijeli-plakati-mihajla-arsovskog/>, 06.04.2021.
7. <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-knjige-periodika-1-dio/>, 15.04.2021.
8. <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-knjige-periodika-3-dio/>, 19.04.2021.
9. <https://99designs.com/blog/design-history-movements/history-graphic-design/#before>, 02.05.2021.
10. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48124>, 13.05.2021.

IZVORI SLIKA:

Slika 1: <https://www.telegram.hr/kultura/>

Slika 2: <https://www.crveniperistil.hr/proizvod/mihajlo-arsovski-plakat/>

Slika 3 i 4.: <http://dizajn.hr/blog/slike-bez-slika-bijeli-plakati-mihajla-arsovskog/>

Slika 5: <http://www.msu.hr/clanci/in-memoriama-Mihajlo-Arsovski/62.html>,

Slika 6: <https://www.google.com/search?sxsrf=ALeKk01wH-ub7/>

Slika 7 i 8:

<https://www.google.com/search?q=zgraf+2&tbm=isch&ved=2ahUKEwizstfgofTvAhXI0eAKHSOUAEgQ2-cCegQIABAA&oq/>

Slika 9: <https://www.mrezadizajna.com/katalog/rosencrantz-i-guildenstern-su-mrtvi>

Slika 10: <http://croatia.eu/index.php?view=article&id=60&lang=1>

Slika 11: <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-knjige-periodika-1-dio/>

Slika 12: <https://knjiga.hr/dramski-tekstovi-iii-berthold-brecht-1>

Slika 13: <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-knjige-periodika-1-dio/>

Slika 14:

<https://www.google.com/search?source=univ&tbm=isch&q=naslovnice+knjiga+biblioteke+Prolog/>

Slika 15, 16 i 17: <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-knjige-periodika-3-dio/>

Slika 18: <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-knjige-periodika-2-dio/>

Slika 19:

https://www.google.com/search?q=%C4%8Dasopis+razlog+1965&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjLqofropzwAhWMmIsKHZ03DJgQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1440&bih=789

Slika 20: <https://www.antikvarijat-vremeplov.hr/prolog-casopis-broj-23-24-godina-1975-oprema-mihajlo-arsovski>

Slika 21: <https://www.njuskalo.hr/casopisi-magazini/prolog-casopis-broj-22-godina-1975-oprema-mihajlo-arsovski-oglas-29323657>

Slika 22: <https://mrezadizajna.com/katalog/daniel-dragojevic-prirodopis>

Slika 23: <http://pogledaj.to/oblikovanje/koliko-su-underground-bili-jugoslavenski-omladinski-casopisi/>

Slika 24: <http://dizajn.hr/blog/mihajlo-arsovski-1937-2020/>

Slika 25: https://www.europeana.eu/es/item/2048053/MUO_027061

Slika 26: <https://mmsu.hr/zbirke/zbirka-plakata/>

Slika 27: <https://www.discogs.com/Arsen-Dedi%C4%87-%C4%8Covjek-Kao-Ja/release/5069789/image/SW1hZ2U6MTAzMjc1OTY=>

Slika 28: <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/zar-ptica-borisa-bucana-medu-300-najboljih-plakata-na-svijetu-20200803>

Slika 29: <https://www.pinterest.com/pin/565201821972286214/>